

รูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโดยองค์กรชุมชน

A Lifelong Education Model for 'Out-of-School' Children and Youths
by Community Organisations

ภัทรา วายาจุต¹ อาชญญา รัตนอุบล² และ วีรฉัตร สุปัญญา³

Pattra Vayachuta¹ Archanya Ratana-Ubol² and Weerachat Soopunyo³

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโดยองค์กรชุมชน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดำเนินการวิจัยร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและคณะทำงานองค์กรชุมชนทรัพย์สินพัฒนา ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นตอนการวางแผนร่วมกัน 2) ขั้นตอนการลงมือปฏิบัติตามแผน 3) ขั้นตอนการสังเกตผล และ 4) ขั้นตอนการสะท้อนผลลัพธ์ พื้นที่ชุมชนที่ศึกษา ได้แก่ ชุมชนทรัพย์สินพัฒนา แขวงแสมดำ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัย พบว่า รูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโดยองค์กรชุมชน เป็นแบบจำลองที่แสดงความสัมพันธ์ของโครงสร้างต่าง ๆ ของการจัดการศึกษาตลอดชีวิต พัฒนาขึ้นอย่างสอดคล้องกับสภาพปัญหา ปัจจัยสาเหตุ และความต้องการของเด็กและเยาวชนนอกระบบของชุมชน ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก คือ 1) ความเชื่อ เกี่ยวข้องกับความเชื่อในศักยภาพของเด็กและเยาวชนนอกระบบ ประกอบด้วย ปรัชญา แนวคิด และหลักการ 2) บริบทของรูปแบบ ประกอบด้วย บริบทของปัญหา และเป้าหมายที่พึงประสงค์ 3) คน หมายถึง ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับรูปแบบ ได้แก่ กลุ่มเป้าหมาย ผู้จัดการศึกษา และเครือข่ายสนับสนุน 4) แผนการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ประกอบด้วย เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะและความรู้ด้านอาชีพ กิจกรรมการเรียนรู้ ทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้ และการประเมินผล และ 5) วิธีการจัดการศึกษาตลอดชีวิต แบ่งเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ มีแบบแผน กึ่งแบบแผน ไม่มีแบบแผน

คำสำคัญ: การศึกษาตลอดชีวิต, เด็กและเยาวชนนอกระบบ, องค์กรชุมชน

Article Info: Received 11 November, 2016; Received in revised form 21 October, 2020; Accepted 27 November, 2020

¹ นิสิตดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อีเมล: fong_hwin@hotmail.com

Ph.D. Candidate in Non-Formal Education Division, Department of Lifelong Education, Faculty of Education, Chulalongkorn University Email: fong_hwin@hotmail.com

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อีเมล: archanya@gmail.com

Lecturer in Non-Formal Education Division, Department of Lifelong Education, Faculty of Education, Chulalongkorn University Email: archanya@gmail.com

³ อาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อีเมล: drpaw@hotmail.com

Lecturer in Non-Formal Education Division, Department of Lifelong Education, Faculty of Education, Chulalongkorn University Email: drpaw@hotmail.com

หมายเหตุ: งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนทุน 90 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช

Abstract

The purpose of this study was to develop a lifelong education model for 'out-of-school' children and youths by community organisations. This study involved qualitative research using participatory action research (PAR) as the research methodology. The research process was conducted in collaboration with a researcher and Subsinpattana community organisations. There were four stages of the PAR cycle: 1) Planning 2) Action 3) Observation and 4) Reflection. The study site was Subsinpattana Community, Samaedam District, Bang Khunthien, located in the Bangkok area. The results found that a lifelong education model for 'out-of-school' children and youths by community organisations was consistent with the problems, causal factors and needs of 'out-of-school' children and youths. The model consisted of five components: 1) Beliefs which involve the potential of persons, especially 'out-of-school' children and youths. The beliefs comprise *philosophy, concepts and principles*; 2) Contexts of the model, including the *context of problems in the community and desirable goals to be achieved*; 3) People who have been involved within the model, including the *target group* of 'out-of-school' children and youths *provider* was community organisations and *community networks*; 4) Lifelong education plan, including contents related to occupational, theoretical and practical skills, *learning activities, learning resources and evaluation of competencies*; 5) Lifelong education approaches consisting of three types including formally structured, non-formally structured and non-structured.

Keywords: lifelong education, 'out-of-school' children and youths, community organisations

บทนำ

ปัญหาเด็กและเยาวชนนอกระบบในปัจจุบันสะท้อนคุณภาพของประชากรในสังคม จากตัวเลขสถิติเด็กและเยาวชนนอกระบบของรายงานสภาวะการศึกษาไทย ปี 2557 พบว่ามีประชากรวัยเรียน อายุ 3-17 ปี กว่าร้อยละ 11 ไม่ได้เรียนในระบบโรงเรียน คิดเป็นจำนวนประมาณ 1.44 ล้าน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2559) เช่น เด็กกลุ่มยากจน เด็กพิการ เด็กด้อยโอกาส หรือกลุ่มเด็กออกกลางคันที่มีจำนวนมาก ปัญหานี้มักเกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนจากครอบครัวที่มีปัญหาทั้งเรื่องฐานะทางเศรษฐกิจ ขาดค่าใช้จ่ายในการกินอยู่ การเดินทาง ปัญหาโรงเรียนและสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยทำให้เด็กมีปัญหาในการเรียน ทั้งนี้ ภาครัฐเองมีได้นิ่งนอนใจกับปัญหาเด็กและเยาวชนนอกระบบ ดังจะเห็นได้จากการพัฒนา กลไกการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามารับผิดชอบในการช่วยเหลือและพัฒนาเด็กและเยาวชน จากรายงานสถิติจำนวนนักศึกษาศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.)

ในปีการศึกษา 2559 (ภาคเรียนที่ 1) ที่เป็นประชากรเด็กและเยาวชนรวมทั้งประเทศ มีจำนวนประมาณ 105,000 คน (ระบบสารสนเทศ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, ม.ป.ป.) คิดเป็นเพียงไม่ถึงร้อยละ 10 ของประชากรเด็กและเยาวชนนอกระบบของประเทศไทย

ในช่วงปี ค.ศ. 1960 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน องค์การยูเนสโก ได้กล่าวถึงการศึกษาดลอดชีวิต ต่อมาแนวคิดการศึกษาดลอดชีวิตได้ถูกนำมาเป็นแนวคิดหลักในการวางนโยบายการศึกษาของนานาประเทศ รวมถึงประเทศไทยด้วย (อาชัญญา รัตนอุบล, 2557) การศึกษาดลอดชีวิตมีจุดมุ่งหมาย คือ การจัดกระบวนการศึกษาที่ส่งเสริมให้คนทุกช่วงวัยได้รับการศึกษาที่สนองตอบความต้องการของแต่ละบุคคลอย่างต่อเนื่องไม่มีที่สิ้นสุด ไม่เพียงแต่เฉพาะการศึกษาของผู้ใหญ่ แต่ยังหมายถึงการศึกษาสำหรับเด็กที่สามารถได้รับความเท่าเทียมกันทางการศึกษาด้วยรูปแบบและวิธีการที่หลากหลายและยืดหยุ่น สามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ ทุกเวลา (สมบัติ สุวรรณพิทักษ์, 2557) การศึกษาดลอดชีวิตจึงเป็นวิธีการทางการศึกษาอย่างหนึ่งที่ช่วยให้เด็กและเยาวชนนอกระบบที่มีข้อจำกัดจากศึกษาในระบบได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ในการวิจัยครั้งนี้ให้ความสนใจต่อการศึกษารูปแบบการศึกษาดลอดชีวิตที่ถูกจัดขึ้นโดยหน่วยของสังคม คือ “ชุมชน” ที่กฎหมายกำหนดให้มีบทบาทและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ซึ่งเป็นองค์กรที่มีความใกล้ชิด เข้าใจปัญหา เข้าถึงตัวเด็กและเยาวชนนอกระบบ ซึ่งเป็นเสมือนลูกหลานของชุมชนให้ได้รับการพัฒนา

วัตถุประสงค์

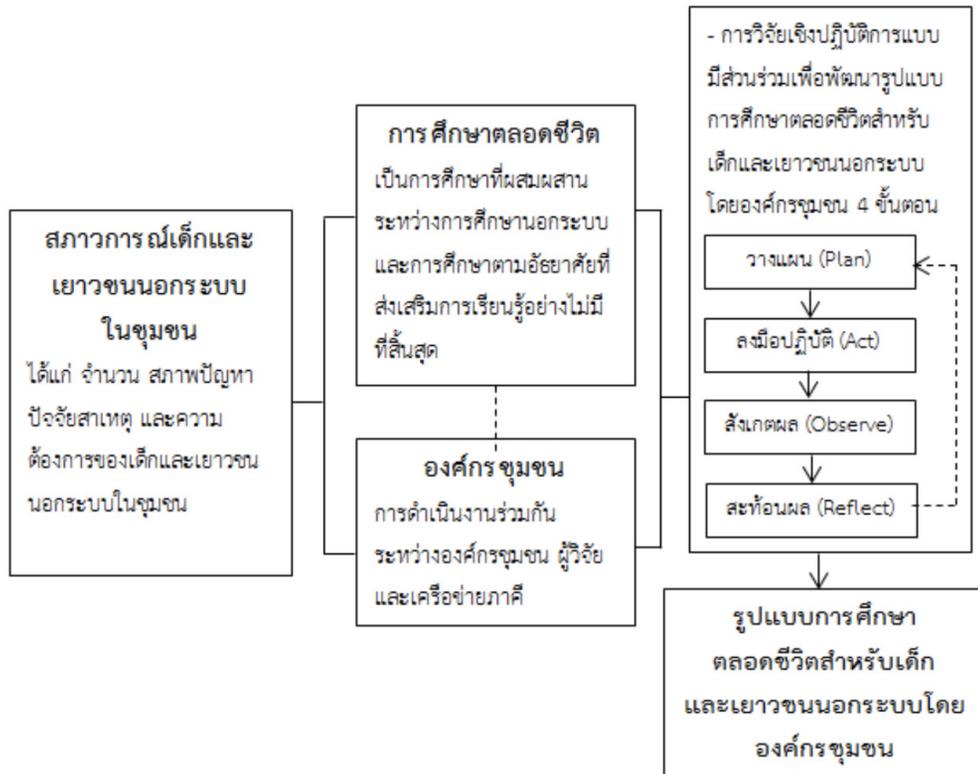
เพื่อพัฒนารูปแบบการศึกษาดลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโดยองค์กรชุมชน

กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัยสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

ภาพ 1

กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการวิจัย

การวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโดย องค์กรชุมชน มีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

1. การคัดเลือกชุมชน ผู้วิจัยประสานความร่วมมือไปยังสำนักงานทรัพยากรสังคมส่วน พระมหากษัตริย์ เพื่อขอข้อมูลชุมชนที่อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบที่มีปัญหาเด็กและเยาวชน นอกระบบ และมีองค์กรชุมชนที่มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาชุมชน จากนั้นผู้วิจัยลงพื้นที่ ชุมชนช่วงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2558 และคัดเลือกชุมชนที่มีความพร้อมมากที่สุด ได้แก่ ชุมชน ทรัพยากรสังคมพัฒนา โดยทำความรู้จักชุมชนและสอบถามข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชนและข้อมูล เด็กและเยาวชนนอกระบบในเบื้องต้น เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลพื้นฐานของชุมชน เพื่อศึกษาสภาวะการณ์เด็กและเยาวชนนอกระบบของชุมชน

2. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยลงพื้นที่ศึกษาภาคสนามร่วมกับองค์กร

ชุมชนทรัพย์สินพัฒนาตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2558 จนถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2559 ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

2.1 ขั้นการวางแผน ประกอบด้วย 1) การประชุมคณะกรรมการชุมชนเพื่อตั้งคณะทำงานและวางแผนตั้งโจทย์การทำงาน 2) การสำรวจสภาพการณ์เด็กและเยาวชนนอกระบบในชุมชน 3) การสนทนากลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบ และผู้ปกครอง เพื่อศึกษาสภาพปัญหา ปัจจัยสาเหตุของการออกจากระบบการศึกษา และความต้องการการพัฒนาตนเอง 4) การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อการวางแผนแบบมีส่วนร่วมในชุมชนเพื่อกำหนดวิสัยทัศน์โครงการ แผนการดำเนินงานของชุมชนในการพัฒนาการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบ และ 5) การประชุมคณะทำงานเพื่อร่างรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโดยองค์กรชุมชนทรัพย์สินพัฒนา เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ 1) แบบสำรวจข้อมูลเด็กและเยาวชนนอกระบบของชุมชน 2) ประเด็นการสนทนากลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบ และกลุ่มพ่อแม่ ผู้ปกครอง ด้านสภาพปัญหา ปัจจัยสาเหตุ และความต้องการในการพัฒนาตนเอง และ 3) แนวทางการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อการวางแผนแบบมีส่วนร่วมเพื่อกำหนดวิสัยทัศน์และแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโดยองค์กรชุมชนที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นร่วมกับคณะทำงานองค์กรชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูลการสำรวจสภาพการณ์เด็กและเยาวชนนอกระบบใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงปริมาณโดยใช้สถิติเชิงบรรยาย ได้แก่ การหาความถี่ ร้อยละ การวิเคราะห์ข้อมูลการสนทนากลุ่ม การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อการวางแผนแบบมีส่วนร่วม ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา โดยการนำข้อมูลจากการประชุมและการสนทนากลุ่มทั้งหมดมาจัดเรียงและสรุปเป็นหมวดหมู่ของข้อมูล

2.2 ขั้นการลงมือปฏิบัติ ประกอบด้วย การจัดทำแผนปฏิบัติการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบ และการนำแผนปฏิบัติการจัดการศึกษาตลอดชีวิต จำนวน 2 หน่วย ได้แก่ การค้นพบตนเอง ค้นพบอาชีพ และการพัฒนาทักษะอาชีพที่สำคัญของชุมชน ไปจัดการศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชนนอกระบบ ดำเนินการในช่วงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2559 เป็นระยะเวลา 3 สัปดาห์ เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แผนปฏิบัติการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

2.3 ขั้นการสังเกตผล ดำเนินการควบคู่ไปกับการนำแผนปฏิบัติการจัดการศึกษาตลอดชีวิตไปใช้จัดกิจกรรมให้แก่เด็กและเยาวชนนอกระบบ เป็นการสังเกตผลการจัดการศึกษา

ตลอดชีวิตเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตต่อไป เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่

- 1) แบบสังเกตการณ์มีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตของเด็กและเยาวชนนอกระบบ
- 2) ประเด็นการสนทนากลุ่มแบบไม่มีโครงสร้าง สำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบที่เข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อประเมินความพึงพอใจและให้ข้อเสนอแนะต่อการจัดการศึกษาตลอดชีวิตโดยองค์กรชุมชน

2.4 ขั้นการสะท้อนผล โดยคณะทำงานองค์กรชุมชนและผู้วิจัยนำผลการสังเกตและการสนทนากลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบมาประชุมเพื่อสรุปผลการพัฒนารูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโดยองค์กรชุมชน และเป็นขั้นตอนของการตรวจสอบรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตโดยองค์กรชุมชน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ 1) แบบสังเคราะห์รูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโดยองค์กรชุมชน 2) แบบตรวจสอบรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโดยองค์กรชุมชน

ผลการวิจัย

รูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโดยองค์กรชุมชน เป็นแบบจำลองที่แสดงความสัมพันธ์ของโครงสร้างต่าง ๆ ของการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ ความเชื่อ บริบทของรูปแบบ คน แผนการจัดการศึกษาตลอดชีวิต และวิธีการจัดการศึกษาตลอดชีวิต แต่ละองค์ประกอบมีดังนี้

1. ความเชื่อ ประกอบด้วย ปรัชญา แนวคิด และหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบ ดังต่อไปนี้

1.1 ปรัชญา ปรัชญาของการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบ คือ ความเชื่อในศักยภาพของเด็กและเยาวชนนอกระบบว่าสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม

1.2 แนวคิด แนวคิดที่สำคัญของการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบมี 5 ข้อ ดังนี้

1) การศึกษาตลอดชีวิตควรเริ่มต้นจากการสร้างแรงจูงใจให้เด็กและ

เยาวชนนอกระบบที่ล้มเหลวหรือผิดหวังจากการศึกษาในระบบ มีความรู้สึกอยากกลับมาเรียนอีกครั้ง และเห็นว่าการศึกษาลดชีวิตเป็นการศึกษาที่มีความสุข

2) เด็กและเยาวชนนอกระบบสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองเมื่อสิ่งนั้นสอดคล้องกับบริบทภูมิหลัง ความสนใจ และใช้วิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับแต่ละบุคคล

3) การศึกษาลดชีวิตจะต้องอาศัยแนวทางการจัดการศึกษาที่ยืดหยุ่นสำหรับผู้เรียนที่เป็นเด็กและเยาวชนนอกระบบ ซึ่งเป็นวิธีการที่อยู่บนความเชื่อว่าการศึกษานั้นสามารถประยุกต์ให้เข้ากับความต้องการและสภาพแวดล้อมของเด็กและเยาวชนเหล่านั้นได้

4) การศึกษาลดชีวิตต้องเป็นการศึกษาที่ส่งเสริมศักยภาพการเรียนรู้ควบคู่ไปกับการฝึกทักษะด้านอาชีพเพื่อเตรียมความพร้อมแก่เด็กและเยาวชนสู่การทำงาน

5) การศึกษาลดชีวิตจะต้องส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนนอกระบบมีจิตสำนึก รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง มีความรับผิดชอบต่อตนเองและความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

1.3 หลักการ หลักการของการศึกษาลดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบ มี 8 ข้อ ดังต่อไปนี้ 1) การส่งเสริมให้รู้จักตนเอง รู้ความต้องการของตนเอง 2) การสร้างแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ของตนเอง 3) การพัฒนาตนเองอย่างเต็มที่ตามศักยภาพของแต่ละบุคคล 4) การบูรณาการการเรียนรู้ให้สอดคล้องและเชื่อมโยงกับวิถีชีวิต 5) การเรียนรู้เพื่อให้เกิดทักษะการตัดสินใจในเรื่องสำคัญได้อย่างมีเหตุผล 6) การเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง 7) การส่งเสริมการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิตอย่างไม่มีที่สิ้นสุด 8) การเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง มีความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อส่วนรวม

2. บริบทของรูปแบบ ประกอบด้วย บริบทของปัญหา และเป้าหมายที่พึงประสงค์ ดังต่อไปนี้

2.1 บริบทของปัญหา ผลจากการศึกษาสภาวะการณ์เด็กและเยาวชนนอกระบบของชุมชนทรัพยากรพัฒนาและชุมชนใกล้เคียงที่มีพื้นที่ติดต่อกัน พบจำนวนเด็กและเยาวชนนอกระบบมากกว่า 50 คนที่เรียนไม่จบการศึกษาขั้นพื้นฐาน บางคนเรียนไม่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา และออกกลางคันจากสถานศึกษา โดยสภาพปัญหาของเด็กและเยาวชนเหล่านี้ ได้แก่ ติดเกม มีแนวโน้มก่อพฤติกรรมเสี่ยง ไม่ค่อยมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และขาดเป้าหมายในชีวิต เมื่อศึกษาปัจจัยสาเหตุของการออกจากระบบการศึกษาของเด็กและ

เยาวชนของชุมชนทรัพย์สินพัฒนาร่วมกับคณะทำงานองค์กรชุมชน จากการสนทนากลุ่มเด็ก และเยาวชนนอกระบบพบปัจจัยสาเหตุที่สำคัญ 5 ประการ ได้แก่ 1) สภาพแวดล้อมที่โรงเรียน ทำให้รู้สึกไม่ปลอดภัยต่อการไปโรงเรียน โดยเฉพาะการถูกระทำ ความรุนแรงและกลั่นแกล้ง จากเพื่อนในโรงเรียน 2) เด็กเบื่อหน่ายการเรียนและชักชวนกันก่อพฤติกรรมเสี่ยงในโรงเรียน ร่วมกับกลุ่มเพื่อน ครูและระบบโรงเรียนไม่ยืดหยุ่นที่จะให้เด็กได้เรียนต่อไป 3) ครอบครัวและผู้ปกครองขาดการเอาใจใส่เรื่องการศึกษาของบุตรหลาน เมื่อเด็กไม่ไปโรงเรียน ผู้ปกครองไม่สามารถผลักดันให้เด็กกลับไปเรียนได้ 4) ปัญหาพัฒนาการทางสมองของเด็กที่มีความบกพร่อง และเรียนรู้ได้ช้า และ 5) ปัญหาความยากจนของครอบครัว โดยเด็กและเยาวชนนอกระบบของชุมชนทรัพย์สินพัฒนาได้ระบุถึงความต้องการการพัฒนาใน 2 ประการ ได้แก่ 1) ความต้องการศึกษาต่อ โดยเด็กเน้นความต้องการไปที่การศึกษานอกระบบเพื่อให้ได้รับวุฒิการศึกษา หรือ การศึกษาในระบบที่จัดการเรียนการสอนแนวฝึกออาชีพมากกว่าด้านวิชาสามัญทั่วไป 2) ความต้องการพัฒนาด้านอาชีพเพื่อการมีรายได้ เนื่องจากเด็กบางคนไม่ได้รับวุฒิการศึกษา ภาคบังคับหรือการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทำให้ไม่สามารถสมัครงานที่ต้องใช้วุฒิการศึกษาได้ จึงทำได้เพียงงานรับจ้างที่ไม่ได้มีงานทุกวันและไม่มีรายได้แน่นอน

2.2 เป้าหมายที่พึงประสงค์ เพื่อส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนนอกระบบได้รู้จักตนเอง ได้พัฒนาศักยภาพของตนเองทั้งความรู้และทักษะต่าง ๆ โดยเฉพาะทักษะด้านอาชีพ ได้พัฒนาบทบาทหน้าที่ของตนเองที่มีต่อชุมชน ตลอดจนได้พัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีคุณภาพ

3. คน แบ่งเป็น กลุ่มเป้าหมาย ผู้จัดการศึกษา และเครือข่ายสนับสนุน

3.1 กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ เด็กและเยาวชนนอกระบบ หมายถึง บุคคลมีอายุไม่เกิน 25 ปี บริบูรณ์ ไม่ได้เรียนหนังสือ หรือเคยเรียนแต่ออกกลางคัน โดยยังไม่สำเร็จการศึกษา ภาคบังคับหรือการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่อาศัยอยู่ในชุมชนทรัพย์สินพัฒนาและชุมชนใกล้เคียง เป็นผู้ที่มีความสนใจและสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตที่จัดขึ้นโดยองค์กรชุมชน

3.2 ผู้จัดการศึกษา ได้แก่ องค์กรชุมชนทรัพย์สินพัฒนา ทำหน้าที่เป็นแกนหลักในการจัดการศึกษา ตั้งแต่การตระหนักถึงปัญหาเด็กและเยาวชนนอกระบบของชุมชน การวางแผน ออกแบบ และทดลองจัดการศึกษาตลอดชีวิต เป็นผู้ประสานความร่วมมือจากคน และเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต เป็น

ผู้สนับสนุนสิ่งจำเป็นในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ตลอดจนสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนนอกระบบ เป็นพี่เลี้ยงที่สร้างความไว้วางใจและคอยให้กำลังใจแก่เด็กและเยาวชนนอกระบบเสมือนเป็นลูกหลาน ให้คำแนะนำส่งเสริมมุมมองเรื่องการศึกษาและการใช้ชีวิตของเด็กและเยาวชน และเป็นผู้ร่วมเรียนรู้ตลอดชีวิต แสวงหาความรู้ใหม่ ๆ เพื่อคัดเลือกกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีประโยชน์มาใช้พัฒนาการจัดการศึกษาตลอดชีวิตให้แก่เด็กและเยาวชนนอกระบบ

3.3 เครือข่ายสนับสนุน แบ่งเป็น เครือข่ายภายในชุมชน และเครือข่ายภายนอกชุมชน

3.3.1 เครือข่ายภายในชุมชน เป็นกลุ่มหรือองค์กรอื่น ๆ ที่อยู่ในชุมชน ที่มีส่วนร่วมและให้การสนับสนุนกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต ได้แก่ กลุ่มแม่บ้านชุมชนทรัพย์สินพัฒนา กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน ชมรม To be No.1 คณะกรรมการกองทุนชุมชน

3.3.2 เครือข่ายภายนอกชุมชน เป็นหน่วยงาน กลุ่ม องค์กร ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ได้แก่ สำนักงาน กศน. เขตบางขุนเทียน สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ สำนักงานเขตบางขุนเทียน เครือข่ายความร่วมมือพัฒนาระหว่างชุมชนบนพื้นที่สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ (คพชส.) สถานีตำรวจนครบาลสามด่า ธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์ วัดแทนวันดี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

4. แผนการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ประกอบด้วย เนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ ทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้ และแนวทางการประเมินผล

4.1 เนื้อหา เป็นเนื้อหาการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของเด็กและเยาวชนนอกระบบของชุมชน ที่เน้นเรื่องการเรียนรู้จักตนเอง การพัฒนาความรู้และทักษะด้านอาชีพ และการพัฒนาการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1) การค้นพบตนเอง ค้นพบอาชีพ ได้แก่ การค้นพบความถนัดและความชอบของตนเองด้วยการวัดหุปัญญา การศึกษารายละเอียดของอาชีพที่แต่ละคนให้ความสนใจ

2) การเรียนรู้และฝึกทักษะอาชีพที่สำคัญของชุมชน และอาชีพอื่น ๆ โดยอาชีพที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ การทำกระเป่าหนังและพวงกุญแจหนัง อาชีพอื่น ๆ ตามความสนใจของผู้เรียน ได้แก่ ช่างซ่อมรถมอเตอร์ไซด์ ช่างไฟฟ้า ช่างไม้ ช่างตัดเย็บเสื้อผ้าแฟชั่น

3) การฝึกทักษะการใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศในการแสวงหาความรู้ และการรู้เท่าทันสื่อ ได้แก่ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการใช้อุปกรณ์เทคโนโลยีสารสนเทศ การค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ ความรู้เท่าทันต่อสื่อ การทดลองใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ สร้างผลงานด้วยตนเองอย่างง่าย

4) การเรียนรู้การสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษเพื่อใช้ในการทำงานและชีวิตประจำวัน ได้แก่ ความรู้พื้นฐานทางภาษาอังกฤษเรื่องพยัญชนะ สระ การสะกดคำ คำศัพท์ ประโยค บทสนทนาที่พบบ่อยในชีวิตประจำวันและการทำงาน

5) การเรียนรู้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ได้แก่ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ถูกต้อง แนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การออมเงิน การทำบัญชีรายรับรายจ่าย การทำผลิตภัณฑ์ใช้เองในครัวเรือน การศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบ

6) กิจกรรมจิตอาสาเพื่อพัฒนาสภาพแวดล้อมของชุมชน ได้แก่ การศึกษาเรียนรู้เรื่องการแยกขยะและจัดการขยะ การร่วมกิจกรรมปลูกต้นไม้ ทำความสะอาด การพัฒนาพื้นที่รกร้างในชุมชน การพัฒนาพื้นที่สาธารณะส่วนรวมของชุมชน เป็นต้น

4.2 กิจกรรมการเรียนรู้ ใช้วิธีที่เน้นการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนนอกระบบได้ค้นพบศักยภาพของตนเอง รู้จักตนเอง ได้ลงมือปฏิบัติ ได้ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ดังนี้

1) ขวนคิด ขวนคุย ขมวืดทัศน เป็นวิธีการสร้างแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ ในช่วงเริ่มแรกของการจัดการศึกษา

2) ทำแบบวัดความถนัดและความชอบ เพื่อให้ผู้เรียนได้รู้ถึงความถนัดและความชอบของตนเอง เพื่อให้ผู้เรียนได้รู้จักตนเอง และสามารถถอยออกไปสู่ความรู้และอาชีพที่สนใจได้

3) การบรรยายและการสาธิต การบรรยายเพื่อให้ความรู้ในส่วนที่เป็นเนื้อหา โดยวิทยากร ครู ปราชญ์ชุมชน ผู้เชี่ยวชาญ ฯลฯ และการสาธิตในส่วนของความรู้ที่ต้องมีการลงมือปฏิบัติ

4) การฝึกทักษะโดยการลงมือปฏิบัติจริง ในกิจกรรมที่ต้องมีการลงมือปฏิบัติ เช่น การประดิษฐ์กระเป่าและพวงกุญแจหนัง ความรู้เรื่องช่างต่าง ๆ การสร้างผลงานจากอุปกรณ์เทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นต้น

5) การเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ในกิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียนสามารถให้ความรู้และทักษะได้เพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ซึ่งผู้เรียนสามารถต่อยอดการศึกษาในเรื่องที่สนใจอื่น ๆ ได้จากแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ โดยใช้เวลาวางนอกเหนือจากการเรียนในชั้นเรียนไปแสวงหาความรู้ และนำความรู้ที่ได้มาอภิปรายแลกเปลี่ยนกันในชั้นเรียน

6) การเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม เพื่อให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ยอมรับความคิดเห็นและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ เช่น การแสดงบทบาทสมมติ การทดลองทำคลิปสั้น เพื่อนำเสนอความรู้เรื่องอาชีพ เป็นต้น

7) การฝึกอบรม โดยมีการจัดทำแผนการฝึกอบรมร่วมกับวิทยากรและเครือข่ายที่สนับสนุนกิจกรรม ได้แก่ การฝึกทักษะเรื่องเทคโนโลยีสารสนเทศ และการรู้เท่าทันสื่อ

8) การศึกษาดูงาน โดยจัดให้มีการทัศนศึกษาเรียนรู้เรื่องการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพื้นที่ต้นแบบ การศึกษาดูงานศูนย์ฝึกอาชีพ เป็นต้น

4.3 ทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้ แบ่งเป็น ทรัพยากรการเรียนรู้ภายในชุมชน และทรัพยากรการเรียนรู้ภายนอกชุมชน ดังนี้

1) ทรัพยากรการเรียนรู้ภายในชุมชน ได้แก่ แหล่งเรียนรู้ในชุมชน อาทิ บ้านหนังสือ ศูนย์เรียนรู้ชุมชน แปลงสาธิตการเกษตร ฯลฯ บุคคลที่มีความรู้ในชุมชน ได้แก่ ปราชญ์ชุมชน ครูภูมิปัญญา ผู้เฒ่าผู้แก่ กลุ่มแม่บ้านชุมชน ชมรม ฯลฯ

2) ทรัพยากรการเรียนรู้ภายนอกชุมชน ได้แก่ ข้อมูลสารสนเทศในสื่อประเภทต่าง ๆ เช่น หนังสือ สื่อสิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ วิทยุทัศน์ เว็บไซต์ บุคคลที่มีความรู้และประสบการณ์ แหล่งเรียนรู้ ศูนย์ฝึกอาชีพ ฯลฯ

4.4 แนวทางการประเมินผล การประเมินผลการเรียนรู้แบ่งเป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

1) ผู้เรียนเป็นผู้ประเมินการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยเป็นการประเมินที่เกิดขึ้นในระหว่างการจัดการเรียนรู้ หรือระหว่างที่ผู้เรียนได้ศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ซึ่งใช้วิธีการให้ผู้เรียนได้สรุปและนำมาอภิปรายถึงสิ่งที่ได้เรียนรู้ร่วมกันในชั้นเรียน

2) การสังเกตการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษาของผู้เรียน โดยคณะทำงานองค์กรชุมชนดำเนินการสังเกตและบันทึกผลการมีส่วนร่วมเป็นรายกิจกรรม

3) การสนทนากลุ่มผู้เรียนเพื่อประเมินความพึงพอใจและให้ข้อเสนอแนะต่อกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต

5. วิธีการจัดการศึกษาตลอดชีวิต แบ่งวิธีการจัดการศึกษาตลอดชีวิตออกเป็น 3 รูปแบบ ตามลักษณะของกิจกรรม ดังนี้

5.1 มีแบบแผน คือ การจัดการศึกษาที่มีแผนกิจกรรม มีการกำหนดระยะเวลา ขั้นตอน กิจกรรมการเรียนรู้และมีเกณฑ์และการประเมินผลในกิจกรรมที่ชัดเจน ได้แก่ การจัดฝึกอบรมเรื่องทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และการรู้เท่าทันสื่อ การเรียนรู้เรื่องการสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษเพื่อใช้ในการทำงานและชีวิตประจำวัน

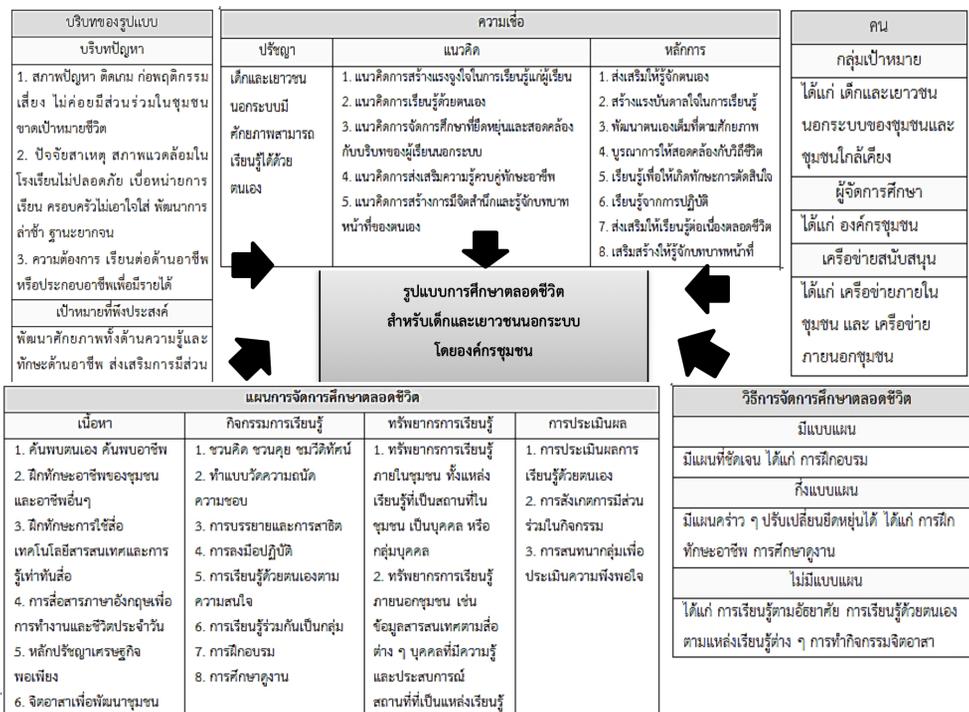
5.2 กึ่งแบบแผน คือ การจัดการศึกษาที่มีการวางแผนไว้อย่างหลวม ๆ สามารถปรับยืดหยุ่นในเนื้อหา กิจกรรม การประเมินผล และระยะเวลาในการศึกษาได้ตามความเหมาะสม ได้แก่ การเรียนรู้และฝึกทักษะอาชีพที่สำคัญของชุมชน และอาชีพอื่น ๆ การเรียนรู้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต

5.3 ไม่มีแบบแผน คือ การจัดการศึกษาที่ไม่มีการกำหนดออกมาเป็นแผน ไม่ได้กำหนดระยะเวลา กิจกรรมการเรียนรู้ ตลอดจนการประเมินผล เป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่เด็กและเยาวชนนอกระบบสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลา ได้แก่ การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อให้เอื้อต่อการเรียนรู้ การเสนอแนะแหล่งการเรียนรู้เพื่อให้เด็กและเยาวชนนอกระบบได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ การทำกิจกรรมจิตอาสาเพื่อพัฒนาสภาพแวดล้อมของชุมชน

ผู้วิจัยสรุปรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโดยองค์กรชุมชนได้ดังต่อไปนี้

ภาพ 2

รูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโดยองค์กรชุมชน

อภิปรายผล

ผู้วิจัยมีประเด็นอภิปรายผลตามองค์ประกอบ ดังนี้

1. ความเชื่อ ให้ความสำคัญกับความเชื่อเรื่องศักยภาพในตัวเด็กและเยาวชนนอกระบบว่าสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกายสติปัญญา อารมณ์ และสังคม ความเชื่อดังกล่าว สอดคล้องกับปรัชญามนุษยนิยม (humanism) เป็นปรัชญาในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ที่ให้ความสำคัญกับความเป็นมนุษย์ การยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคลและยอมรับว่าความต่างนั้น สามารถพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคลได้ หากสอดคล้องกับความต้องการ การยอมรับความรู้ และประสบการณ์ของผู้เรียนรายบุคคล (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2547) ด้านแนวคิดและหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโดยองค์กรชุมชนนั้นสอดคล้องกับแนวทางการจัดการศึกษาที่ยืดหยุ่นสำหรับผู้เรียนที่เป็นเด็กและเยาวชนนอกระบบขององค์การยูเนสโก

(UNESCO, 2004) ที่ระบุว่า ต้องใช้วิธีการที่อยู่บนฐานความเชื่อว่าการศึกษานั้นจะสามารถประยุกต์ให้เข้ากับความต้องการและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับเด็กและเยาวชนเหล่านั้น ตลอดจนงานการศึกษาจะต้องส่งเสริมทั้งศักยภาพการเรียนรู้ควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านอาชีพ เพื่อเตรียมความพร้อมเด็กและเยาวชนไปสู่การมีงานทำ

2. บริบทของรูปแบบ เป็นบริบทปัญหาเด็กและเยาวชนนอกระบบของชุมชนทรัพย์สิน พัฒนา สภาพปัญหาของเด็กและเยาวชนนอกระบบ คือ ปัญหาติดเกม มีพฤติกรรมเสี่ยง ไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และขาดเป้าหมายในชีวิต โดยปัญหาดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของสภาพปัญหาในภาพรวมที่เกิดกับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาสนอกระบบของประเทศไทย ดังที่สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน (2555) ระบุว่า เด็กและเยาวชนกลุ่มนี้มักมีปัญหาคอรัวแตกแยก ใช้ชีวิตอยู่กับความเสี่ยงและอบายมุขหลากหลายรูปแบบ ขาดความรู้ด้านสิทธิพื้นฐานเนื่องจากขาดโอกาสทางการศึกษา ขาดความรู้และทักษะความชำนาญในการประกอบอาชีพ ในส่วนเป้าหมายของการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ที่มุ่งพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนนอกระบบ โดยเน้นเรื่องการเรียนรู้จักตนเองและการให้ความรู้และฝึกทักษะด้านอาชีพ สอดคล้องกับ Niketan (1984) UNESCO (2004) และ Yasunaga (2014) ที่ล้วนแล้วแต่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพความรู้ควบคู่ไปกับการฝึกทักษะอาชีพเพื่อใช้ประโยชน์ได้ในชีวิตจริง

3. คน หมายถึง กลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนนอกระบบ ผู้จัดการศึกษา คือ องค์กรชุมชน และเครือข่ายสนับสนุน ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542) มาตราที่ 8 ที่ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และเป็นการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อประชาชน โดยการวิจัยนี้แสดงให้เห็นบทบาทของหน่วยของสังคม คือ ชุมชน ที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อบริการแก่ประชาชนในพื้นที่ของตนเอง โดยจัดการศึกษาร่วมกับเครือข่ายภาคี

4. แผนการจัดการศึกษาตลอดชีวิต เนื้อหาที่ใช้ในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบ คือ เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการให้ผู้เรียนได้ค้นพบศักยภาพของตนเอง การพัฒนาเกี่ยวกับอาชีพ สอดคล้องกับ Yasunaga (2014) ที่กล่าวถึงแนวทางการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนนอกระบบ ว่าจะต้องมีการฝึกฝนอาชีพ และการพัฒนาทักษะ และสอดคล้องกับ องค์กรยูนิเซฟ แห่งประเทศบังคลาเทศ (UNICEF

Bangladesh, 2012) ที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเด็กนอกระบบให้มีความสามารถใช้ทักษะจากการเรียนรู้นอกระบบไปประกอบอาชีพได้ ควบคู่ไปกับการสอนเรื่องอื่น ๆ เพื่อให้เด็กนอกระบบได้พัฒนาตนเองอย่างรอบด้าน ในส่วนของกิจกรรมและวิธีการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบ ซึ่งเน้นการชวนคิดชวนคุยเพื่อสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้ค้นพบตนเอง ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง และประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งในวิธีการต่าง ๆ เหล่านี้ สอดแทรกอยู่ในแผนการจัดการศึกษาตลอดชีวิต โดยมีส่วนที่สอดคล้องกับงานวิจัยของ Niketan (1984) ที่ใช้วิธีการพูดคุยสนทนาให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อสังเกตพัฒนาการของเด็กนอกระบบแต่ละคน การเรียนรู้ที่เน้นการฝึกปฏิบัติ การฝึกทักษะด้านอาชีพ ตลอดจนทำให้เด็กมีความเชื่อมั่นในตนเองโดยการให้ฝึกผ่านกิจกรรมที่ต้องมีการตัดสินใจตามบทบาทและสถานการณ์ของแต่ละคน เน้นการประยุกต์ใช้สิ่งที่เรียนมากับสถานการณ์จริง และสอดคล้องกับงานวิจัยของ จันทิมา ปัญจวัฒน์ (2543) ที่กล่าวถึงลักษณะการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กด้วยโอกาสเป็นการจัดให้เรียนแบบกลุ่มและแบบชั้นเรียนมากที่สุด เน้นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเกษตรและการดำเนินชีวิต และเน้นการปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี

5. วิธีการจัดการศึกษาตลอดชีวิต แบ่งเป็นการจัดการศึกษาที่มีแบบแผน กึ่งแบบแผน และไม่มีแบบแผน เป็นแนวทางของการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย มีความสอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในนานาประเทศ ดังที่ มนัสวาสน์ โกวิทยา (2557) นำเสนอตัวอย่าง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแบบมีแบบแผน เช่น ในประเทศไอร์แลนด์ มีการจัดทำหลักสูตรการเรียนรู้สั้น ๆ เพื่อฝึกอบรมให้แก่ผู้ว่างงาน เป็นต้น การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ไม่มีแบบแผน เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ที่มีการจัดตั้งและพัฒนาศูนย์เรียนรู้ระดับชุมชน ศูนย์กิจกรรมของคนช่วงวัยต่าง ๆ ศูนย์พัฒนาอาชีพแก่ผู้ที่มีงานทำแล้วและผู้ยังว่างงาน ให้แก่ประชาชนทุกช่วงวัยที่มีความสนใจเข้าไปเรียนรู้ได้ตามอัธยาศัย โดยไม่จำกัดเพศหรือช่วงวัย

ภาพรวมของรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโดยองค์กรชุมชน เป็นการจัดกระบวนการทางการศึกษาที่ช่วยส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนนอกระบบเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต ได้ค้นพบศักยภาพของตนเองทั้งความชอบ ความถนัด และค้นพบอาชีพที่

ต้องการเพื่อการต่อยอดการพัฒนาตนเอง ซึ่งคล้ายคลึงกับคุณลักษณะของการศึกษาตลอดชีวิตที่ Dave (1973) กล่าวว่า หลักสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต คือ การมุ่งเน้นการเรียนรู้และการค้นหาความสามารถในการศึกษาของบุคคล การจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโดยองค์กรชุมชนยังสอดคล้องกับแนวทางการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของนานาชาติเช่นเดียวกัน ดังที่ มนัสวานัน โกวิทยา (2557) ได้สรุปแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประเทศสหรัฐอเมริกา ไอร์แลนด์ เกาหลีใต้ และญี่ปุ่น โดยวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นการศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการการเรียนรู้ของคนในสังคม สร้างโอกาสและความเท่าเทียมให้คนทุกคน แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม พัฒนาประชากรให้เป็นกำลังแรงงานที่สำคัญของประเทศ เน้นการให้ทุกภาคส่วนของสังคม ตลอดจนชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเด็กและเยาวชนนอกระบบก็เป็นส่วนหนึ่งในกลุ่มเป้าหมายของทุกประเทศ โดยเฉพาะประเทศไอร์แลนด์ให้ความสำคัญกับเด็กและเยาวชนที่ออกกลางคันมาก มีนโยบายและกฎหมายที่จะสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ตลอดจนมีหน่วยงานทั้งส่วนกลางท้องถิ่น และประชาสังคมที่มีบทบาทเชื่อมโยงกันในการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยลักษณะของกิจกรรมมีความหลากหลายตามบริบทของแต่ละประเทศ มีทั้งที่เป็นแบบแผนชัดเจน เช่น การจัดหลักสูตรการฝึกอบรมระยะสั้น การตั้งเมืองแห่งการเรียนรู้ เป็นต้น และแบบที่ไม่มีแบบแผนชัดเจน เช่น การส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านดาวเทียม การเรียนรู้ตามศูนย์หรือแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ

การจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโดยองค์กรชุมชน เป็นวิธีการที่ชุมชนจะสามารถแก้ปัญหาและพัฒนาคนในพื้นที่ของตนเองได้โดยไม่ต้องรอนโยบายหรืองบประมาณจากภาครัฐ เป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการของเด็กและเยาวชนนอกระบบ และในขณะเดียวกันยังเป็นการป้องกันปัญหาของเด็กและเยาวชนนอกระบบที่อาจมีเพิ่มขึ้นในพื้นที่หากไม่ได้รับการพัฒนาอย่างทันท่วงที ซึ่งผลที่ได้จากการจัดการศึกษาตลอดชีวิตดังกล่าวไม่เพียงแต่เป็นประโยชน์ต่อเด็กและเยาวชนนอกระบบเพียงเท่านั้น แต่ยังเป็นประโยชน์ต่อทั้งครอบครัวและชุมชนด้วย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย มีดังนี้

1. รูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโดยองค์กรชุมชนที่พัฒนาขึ้น เป็นรูปแบบเฉพาะที่มาจากบริบทของชุมชนทรัพย์สินพัฒนา สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชุมชนอื่น ๆ ที่มีบริบทปัญหาและความต้องการของเด็กและเยาวชนนอกระบบที่คล้ายคลึงกันได้ สำหรับชุมชนอื่น ๆ ที่มีบริบทแตกต่างกัน ควรเริ่มต้นจากการศึกษาบริบทปัญหาของพื้นที่ ศึกษาความต้องการของเด็กและเยาวชนนอกระบบ ตลอดจนการเสริมสร้างศักยภาพขององค์กรชุมชนให้มีความพร้อมต่อการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

2. องค์กรชุมชนควรเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนนอกระบบซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก ได้มีส่วนร่วมในการออกแบบและปรับเปลี่ยนกิจกรรมตามความต้องการของผู้เรียน ตลอดจนเลือกเนื้อหาการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน

3. ชุมชนสามารถนำรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตไปปรับใช้ในการจัดการศึกษาสำหรับประชากรกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ ในชุมชนได้ โดยยังคงยึดหลักการศึกษาความต้องการของกลุ่มเป้าหมายก่อน แล้วนำมาประยุกต์ตัดแปลงกิจกรรมจากรูปแบบดังกล่าวได้

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ*. <http://www.moe.go.th/main2/plan/p-r-b42-01.htm>

จันทิมา ปัญจวัฒน์. (2543). *การจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กด้วยโอกาสในวัดสวนแก้ว* [วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต]. Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR). <http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/64291>

มนัสวาสน์ โกวิทยา. (2557). *กิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของต่างประเทศ*. ใน สุวิธิตา จรุงเกียรติกุล (บ.ก.), *การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต* (น. 72-103). โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ระบบสารสนเทศ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. (ม.ป.ป.).
ภาพรวมจำนวนนักศึกษา (กลุ่มเป้าหมาย). [http://203.172.142.230/mis-
dashboard/](http://203.172.142.230/mis-dashboard/)

สมบัติ สุวรรณพิทักษ์. (2557). แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิต : นโยบายสู่การปฏิบัติ. ใน
สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล (บ.ก.), *การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต* (น. 180-204).
โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. (2547). *การจัดการศึกษานอกโรงเรียนตามหลักสูตร
การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544*. กรุงเทพมหานคร.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2559). *สภาวะการศึกษาไทย ปี 2557/2558 "จะปฏิรูป
การศึกษาไทยให้ทันโลกในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างไร"*. พิมพ์ดีการพิมพ์.

สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน. (2555). *สถานการณ์เด็ก เยาวชน
และผู้ด้อยโอกาสทางสังคม*. [http://www.qlf.or.th/Home/Details?content
Id=147](http://www.qlf.or.th/Home/Details?contentId=147)

อาชัญญา รัตนอุบล. (2557). คำจำกัดความ แนวคิด และลักษณะการศึกษาตลอดชีวิต. ใน
สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล (บ.ก.), *การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต* (น. 1-30). โรงพิมพ์
แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

Dave, R. H. (1973). *Lifelong education and school curriculum*. UNESDOC Digital
Library. <http://unesdoc.unesco.org/images/0000/000055/005594eo.pdf>

Niketan, S. (1984). *Education of out-of-school children: Case studies of selected
non-formal learning programmes in South Asia*. The Commonwealth
iLibrary. [http://www.thecommonwealth-ilibrary.org/commonwealth/
education/education-of-out-of-school-children_978184859_3756-en](http://www.thecommonwealth-ilibrary.org/commonwealth/
education/education-of-out-of-school-children_978184859_3756-en)

UNESCO. (2004). *Flexible learning strategies for out-of-school children and
youth*. Retrieved from [http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002230/
223023E.pdf](http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002230/
223023E.pdf)

- UNICEF Bangladesh. (2012). *Education for out of school children (OoSC)*. http://www.unicef.org/bangladesh/OOSC_-_Bangladesh_final_DRAFT_020412.pdf
- Yasunaga, M. (2014, May 2). *Non-formal education as a means to meet learning needs of out-of school children and adolescents*. All in School, UNICEF. <http://ais.volumesquared.com/wp-content/uploads/2015/01/OOSC-2014-Non-formal-education-for-OOSC-final.pdf>